

Holzer, Jerzy

"The German Revolution of 1918 : A Study of German Socialism in War and Revolt", A. J. Ryder, Cambridge 1967 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 60/3, 610-611

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Trudno tać, że największy zawód sprawiają artykuły najbardziej doświadczonych badaczy, o poważnym dorobku naukowym, Henryka Zielińskiego („Opinia publiczna w Polsce a rewolucje rosyjskie 1917 roku”) oraz Adama Galosa, noszący co prawda tylko charakter wstępu do materiałów źródłowych („Walka z ruchem robotniczym na Górnym Śląsku na wiosnę 1917 roku”).

Zieliński zamieścił artykuł, który stanowić miał zapewne ogólniejszy wstęp do zbioru. Jest to właściwie oparty na podstawowej literaturze i na szczupłej drukowanej bazie źródłowej zarys sytuacji politycznej w Polsce (przede wszystkim w dawnym zaborze rosyjskim) w roku 1917. Zarys ten nie wolny jest od uproszczonej skrótowości, m. in. niemal całkowicie pominięta została rola wiodącej partii klas posiadających, Narodowej Demokracji. Można żywić poważne wątpliwości, czy w zbiorze tak przypadkowym potrzebny był w ogóle artykuł wstępny i czy powinien on nosić tak ogólny charakter.

Ogólnikowy charakter nosi również wstęp do materiałów źródłowych (bardzo zresztą interesujących), pióra Galosa. Trudno np. zrozumieć dlaczego autor pisząc o osłabieniu ruchu robotniczego na Górnym Śląsku po wybuchu wojny w r. 1914 bierze pod uwagę wyłącznie SPD. Wydaje się, że lepiej byłoby, gdyby autor pominął rozwój sytuacji w latach 1914—1917, a szerzej za to potraktował wydarzenia wiosny r. 1917.

W sumie tom odkłada się z uczuciami niejasnymi. Potwierdza on raz jeszcze zasadę, że dobre publikacje rocznicowe powstają tylko wtedy, kiedy dostatecznie wcześniej ustalona została koncepcja zbioru i podjęte przygotowania naukowe. Inaczej czytelnicy otrzymują dość przypadkowy konglomerat, a rzeczywiście interesujące pozycje trudno będzie w przyszłości znaleźć bez specjalistycznych bibliografii.

Jerzy Holzer

A. J. Ryder, *The German Revolution of 1918. A Study of German Socialism in War and Revolt*, Cambridge University Press, Cambridge 1967, s. 303, nlb. 1.

Angielski historyk postawił przed sobą ambitne zadanie opracowania dziejów rewolucji niemieckiej roku 1918, rewolucji, która miała w sobie „trochę elementów hańby i farsy, ale więcej źle skierowanego heroizmu i zmarnowanego idealizmu”.

Już ta ocena, zawarta w przedmowie, wraz z analogiami snutymi między rewolucją francuską roku 1848 i rewolucją niemiecką roku 1918, wskazuje na dystans wobec wydarzeń, na sceptyczny stosunek wobec ich aktorów.

Ryder wykorzystał w swych badaniach szeroką bazę źródłową: protokoły Rady Pełnomocników Ludowych (rządu), protokoły Rady Centralnej (ośrodka kierowniczego Rad Robotniczo-Żołnierskich), spuściznę Kautskiego, niedrukowany dziennik Davida i pamiętnik Dittmanna. Uwzględniona została prasa, drukowane materiały partii politycznych, pamiętniki. Autor wykorzystał znaczną literaturę przedmiotu.

Tematyka badań potraktowana została szeroko. Ryder bardzo rozwinął problematykę wstępną, dotyczącą rozwoju ruchu socjalistycznego w Niemczech, a szczególnie rozwoju tego ruchu w warunkach pierwszej wojny światowej. Stąd też analiza samego okresu rewolucyjnego zajmuje tylko nieco ponad połowę książki. Ten sposób ujęcia tematu wydaje się prawidłowy. Tylko wtedy bowiem sprawdzić można spojenia poszczególnych ogniw łańcuchów przyczynowo-skutkowych, które ostatecznie doprowadziły do rewolucji i jej porażki.

Analiza prowadzi autora do wniosków, które sygnalizuje już tytuł podrozdziału: „Rewolucja niemiecka jako produkt bismarckowskiej polityki i marksistowskiej teorii”. Na uwagę zasługuje obiektywizm analizy, prowadzonej w chłodnych, wyważonych kategoriach, choć przy zauważalnej emocjonalnej sympatii dla tendencji konsekwentnie rewolucyjnych.

Ryder dostrzega źródła przebiegu i porażki niemieckiej rewolucji w czynnikach obiektywnych; interesujące są w tym kontekście, choć dyskusyjne, porównania sytuacji w Niemczech i Rosji. Szczególnie jednak ciekawe są wnioski autora, dotyczące zjawisk generalnych. Można oczywiście zastanawiać się, czy słusznie Ryder dziedzictwo wpływającej na rozwój ruchu socjalistycznego polityki bismarckowskiej rozpatruje tylko w dwóch aspektach: pierwszym — eliminacji rzetelnego liberalizmu i zepchnięcia socjalistów na pozycje obrony swobód demokratycznych („w kategoriach marksistowskich SPD musiała stale tyle samo działać dla burżuazyjnej co dla socjalistycznej rewolucji”, s. 273); drugim — stworzeniu armii pozycji silnego czynnika politycznego. Można by tu dodać wpajanie społeczeństwu imperialnego sposobu myślenia politycznego oraz stworzenie systemu *Obrigkeitsstaat*.

Dziedzictwo marksowskie rozpatruje Ryder w dwóch nurtach, uważając obydwie za swoistą interpretację poglądów Marksa, jednym akcentującym dyktaturę proletariatu, drugim wysuwającym na czoło demokrację. Ale zwraca autor uwagę na przyjęcie także przez umiarkowany nurt SPD poglądów o prymacie ekonomiki i o nieuchronności rewolucji — (jako „rewolucji, która się sama dokona”).

Główny jednak akcent kładzie Ryder na niezrozumieniu przez SPD (i USPĐ) różnicy między systemem państwowym a systemem społecznym, na fali samozadolenia po listopadzie 1918 r., na nieporozumieniach dotyczących używania przemocy. Te ostatnie nieporozumienia uważa za powszechne, powołując się na stosunek Róży Luksemburg do doświadczeń rewolucji rosyjskiej i jej krytykę stosowania terroru rewolucyjnego. Trudno tu nie dostrzec znacznego uroku, jaki na Rydera wywierają taktyczne doświadczenia rewolucji rosyjskiej i przymierzania przez niego — jednak, mimo początkowych zastrzeżeń — wzorca rewolucji rosyjskiej do Niemiec.

Czy monografia Rydera obejmuje całokształt problematyki rewolucji niemieckiej 1918 r.? Można by mieć co do tego zastrzeżenia, ale też autor wykonał chyba przyjęte założenia. Interesował go problem przygotowania partii do momentu walki o władzę oraz przebieg tej walki, przede wszystkim jednak w głównych centrach dyspozycyjnych, i to oglądanych od socjalistycznej strony. Ryder napisał więc właściwie monografię o przygotowaniu i przeprowadzeniu przez socjalistów — różnych nurtów — rozgrywki o władzę, zakończonej pozornie połowicznym sukcesem, faktycznie zaś odwleczoną tylko w czasie porażką. Niewątpliwie i tę tematykę wzbogaciłoby spojrzenie na rewolucję od dołu, od niemieckiej prowincji, od strony lokalnych działaczy i lokalnych zwolenników. Otrzymalibyśmy wtedy zapewne pełny atlas anatomiczny rewolucji. Przygotowanie takiego atlasu wymagałoby jednak badań prowadzonych przez zespół, niezwykle pracowitych i zakrojonych na długi czas.

W tej postaci, jaką udostępnił nam Ryder, monografia o rewolucji niemieckiej stanowi poważny punkt wyjściowy do dalszych badań, rzetelną i obiektywną próbę przedstawienia jednego z węzłowych momentów historycznych kraju zajmującego kluczową pozycję w dziejach Europy pierwszej połowy XX wieku. Jest to więc dalszy wkład do przeważnie nacechowanych szczególną wnikliwością i rzetelnością brytyjskich badań poświęconych historii Niemiec.